

דעת
אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

בית דין ירושלים

לדיני ממונות ולבירור יוחסין

פנסיה תקציבית וקיצבת שאירים שמקבלת אלמנה האם שייכים ליורשי הבעל

תיק ממונות מס' 797-סו

(מהד' ג אייר)

נושא הדיון

גב' א' מקבלת מאז פטירת בעלה המנוח פנסיה תקציבית הניתנת לאלמנות עובדי המדינה בסך 6.000 ש"ח לחודש. כמו כן מקבלת קיצבת שאירים מהביטוח הלאומי. דירתה הרשומה בשותפות עם בעלה המנוח בת ארבעה חדרים בעיר ק', הושכרה לגן ילדים, והיא עצמה עברה לירושלים ושכרה דירה ליד בנותיה. לאחר מות בעלה פתחה חשבון בנק משותף עם אחד הבנים שלה, ב', ובפועל ניהל הוא את החשבון בבנק. בחיי הבעל היתה רוב זמנה עקרת בית ומקצת הזמן עבדה כגוננת ומטפלת, והבעל המנוח עבד והשתכר, ואת הדירה בעיר ק' קנה מכספו אך רשם אותה בשותפות עם אשתו. עוד בחיי בעלה המנוח הפקידה בנמ"ח סכומי כסף - שקבלה מבעלה - על שמה, ואחר מותו הוציא בן אחר שלה, ג', \$5.000 מהנמ"ח בהסכמתה לצורך כתיבת ס"ת. אחר זמן הוציא הבן ב' מהנמ"ח את הכסף הנותר בסך \$6.000, והפקיד אותו בחשבון הבנק המשותף שלו עם האמא.

האחים והאחיות של ב' טענו שב' עושה בכספי האמא כרצונו ואינו מוסר את כל הכסף לאמא. הם התדיינו בעבר בבתי דין אחרים, ובידם כמה פסקי דין ביניים. אחד מהם מורה להעביר ליורשים את כספי האב המנוח "ואת הפנסיה", ומאז מחולק הכסף של השכירות מהדירה בעיר ק' בין היורשים, ואת שכר הדירה, מחייתה, רפואתה וסיעודה, משלמת האמא מכספי הפנסיה וקיצבת השאירים. בינתיים פתחה האמא חשבון בנק אחר לבדה עם יפוי כח לבתה ד' ולידידתה גב' ה', ומאז נכנסים לחשבון הפרטי החדש כל הכספים המגיעים על שמה. באשר לשכר הדירה בעיר ק' הוציא אחד מבתי הדין שדן בענין צו עיקול עד לדיון בין הצדדים.

לבית דין זה פנתה האחות ד' והגב' ה', בשמה של האמא, לתבוע את ב' למסור דו"ח על כל הכספים שנכנסו לחשבונם המשותף, ואם לא הוציא מהם שלא כדין לעצמו. הן תובעות בחזרה סך \$4.000 מכספי הנמ"ח (על \$2.000 הן מוותרות), ועוד עודף מהכספים שנכנסו מהפנסיה וכו'.

מעבר להוצאות הטיפוליות, והם מסתכמים לפי חשבונן ביותר מ-33.000 ש"ח. הן תובעות גם את הסכום שנותר בחשבון המשותף שלה עם הבן ב' בסך 1.500 ש"ח. בנוסף הן מבקשות למסור לה דו"ח על חפצי האלמנה שנותרו בדירתה.

טוען ב' שהכסף שהיה מופקד בגמ"ח ע"ש האמא היה מכספי האבא, וע"כ שייך ליורשים. כמו כן הפנסיה התקציבית וקיצבת השאירים של הביטוח הלאומי, שייכים ליורשים, ולא לאמא, משום שנקנו ע"י האבא בתשלומים שהעביר לקרן הפנסיה ולביטוח הלאומי. גם שכר הדירה שייך בחציו ליורשים משום שחצי הדירה היתה ע"ש האב.

ד' וה' טוענות שהכל שייך לאמא ולא ליורשים. הכסף שהיה בגמ"ח הופקד ע"י האמא בחיי האבא, ועל שמה, וע"כ שייך לאמא. הפנסיה התקציבית ניתנת לאלמנה וע"כ היא שלה ולא של בעלה, ואין ליורשים זכות ירושה בזה. כך גם קיצבת השאירים הניתנת לאמא. שכר הדירה גם הוא שייך לאמא, חצי ממנו בבעלות מלאה וחציו השני בתורת מדור אלמנה כדי שיהיה לה מהיכן לשכור דירה חילופית.

בית הדין - בהרכב מלא - ביקר בבית האלמנה ושמע ממנה תשובות ברורות וחד משמעיות לתביעות שהועלו בדיון - כאילו בשמה - היא אמרה לבית הדין שאין לה תביעות על הכספים שנכנסו לחשבון המשותף שהיה לה עם הבן ב', והיא נותנת בו אימון שנתן לה את הכל. היא גם לא תובעת את כספי הגמ"ח שחילקה בין בניה. על חשבון הבנק שפתחה בעצמה בירושלים, אמרה שהיא בעצמה מנהלת אותו, והבנות אינן מתערבות בכסף שנכנס לשם. הכסף שנכנס לחשבון הוא מהפנסיה התקציבית ומהביטוח הלאומי, ומסתכם בכ-7.000 ש"ח לחודש, וכולו מספיק עבור המטפלת הסיעודית שלה ועבור הוצאות מחיה ושכ"ד. שכר הדירה שלה מהעיר ק' אינו עובר אליה, והיא אפילו אינה יודעת כמה הוא. כסף זה חסר לה עבור פיזיותרפיה שהיא זקוקה לה. היא תובעת להעביר לה את שכר הדירה.

בית הדין התרשם שהאלמנה מבינה ויודעת היטב מה שאמרה ואינה לחוצה מאף צד.

פסק דין (עפ"י דעת הרוב)

העיקול שהוטל ע"י ב"ד בעיר ק' על שכר הדירה שם, מוסר, והוא יועבר לחשבון הבנק הפרטי של האמא. שאר התביעות מוסרות.

(-)

(-)

פס"ד עפ"י דעת המיעוט

על הבנים להחזיר לאמא חצי משכירות הדירה בעיר ק' שקבלו מאז פטירת אביהם, וליתן לה חצי משכירות הדירה מכאן ולהבא. שאר התביעות מוסרות.

(-)

השאלות לדיון

- א. כספים המשולמים לאלמנה ע"י קרן פנסיה של בעלה, וכן קיצבת גימלאים של הביטוח הלאומי המשולמת לאלמנת העובד, האם שייכים לאלמנה או ליורשי הבעל.
- ב. זכות האלמנה למדור.
- ג. חובת מזונות ורפואת האלמנה, האם נגבית מן הראוי או רק מנכסים שהיו מוחזקים אצל הבעל.
- ד. הפקידה האשה על שמה בחיי הבעל כסף שנתן לה, האם הכסף שייך לה.

תשובה

- א. שאלתי את מרן הגר"ש אלישיב שליט"א (ציוס ה אדר תשס"ו) והשיב שהדבר אינו מוכרע, וע"כ יש לפשר בין הלדדים.
- המקורות ההלכתיים: שנינו בתוספתא בכורות פ"ו ה"ה וזגמ' ז"ק מצ ב ועוד מקומות דהבעל אינו יורש את אשתו בראוי כזמחזק, שנאמר בכופר והמית איש או אשה, אמר ר' עקיבא מקיש אשה לאיש מה איש נזקיו ליורשיו אף אשה נזקיה ליורשיה ולא לבעלה, ואמר ר"ל לפי שהכופר אינו משתלם אלא לאחר מיתה, עיי"ש. והקשו בלח"מ נחלות פ"א ה"ה והפלאה קו"א אבהע"ז סי' ז ס"ק ז ל"ל קרא שאין הבעל נוטל כופר בלא"ה הו"ל מלוה ומלוה הוי ראוי להרצה שיטות אף לגבי בעל, ותירץ זמנ"ח מ' נא (מהד' מכון ירושלים אות יז) דראוי לא הוי אלא אם הממון שייך להמת והיורש בא מכחו, כגון מלוה ששייך לו בחיים ואם מת יורשים אותו היורשים, אבל כופר דלא משכח"ל אלא לאחר מיתה, וזה גזר הכתוב דלריך לשלם הכופר ליורשים, א"כ אין הממון של המת כלל אפילו לאחר מיתה, כי התורה לא זיכתה לו כלל שיהיו המעות שלו ושיורשיו יירשו אותו, רק התורה גזרה שהמזיק יתן כופר ליורשי ממונו אבל לא מחמת ירושה עיי"ש. וכ"כ באו"ש נו"מ פ"ט ה"א. אמנם בחזו"א ז"ק סי' טו אות לו כתב דכופר יורשים היורשים מכח המת, ולא

מסתבר דתחילת החיוב אינו למת אלא ליורשים, ועוד דא"כ אינו ענין לראוי דזה נאמר אם הירושה היא מכח האשה אבל אי כופר תחילת חיובו ליורשין שפיר י"ל דהבעל הוא היורש, עיי"ש. וצחי' רבינו חיים הלוי הל' נחלות כתב דאמנם עיקר חיובא דכופר שייך לכהרג, והצנים רק מכח אבוהון הוא דקזכיין ביה מדין ירושה, מ"מ הא ודאי דלא לרכיין לדין ירושתן שיהא חלות דין ממון על החיוב כי אם דחייל דין ירושה גם על עיקר זכות הך חיובא, שהם נכנסים במקומו לזכות בחיוב זה וממילא דהחיוב הוא שלהם מעיקרא הואיל שבא לאחר מיתתו. עיי"ש.

ובחיוב שמחייבים הערכאות לרונח לשלם לקרובי הנרצח, הנקרא קא"ן פאס"י, כתב במל"מ מלוה ולוה פכ"א ה"א ד"ה תשובה ראיתי, עפ"י מהרי"ט אזהע"ז סי' ד ומהר"ם מלוצלין סי' פו, שאין אשה ובע"ח גובה מהן, כיון שדין כראוי כמו כופר. ועיי' שו"ת שו"מ תנינא ח"א סי' פז ובחזו"א המוצא בהערה להלן מש"כ על דברי המל"מ. ועיי' פס"ד ירושלים כרך ט עמ' רעו-רפ.

ב. בגמ' כתובות קג א: ת"ר משתמשת במדור כדרך משתמשת בחיי בעלה וכו' שכך כתב לה ואת תהא יתבה צביתי ומיתזנא מנכסי כל ימי מגר ארמלותיך צביתי. אמר רב נחמן יתומים שמכרו מדור אלמנה לא עשו ולא כלום. ומ"ש מדרבי אסי א"ר יוחנן דאמר יתומים שקדמו ומכרו בנכסים מועטין מה שמכרו מכרו, התם לא משתעבדי לה מחיים, הכא משתעבדי לה מחיים. אמר אביי נקטינן מדור אלמנה שנפל אין היורשין חייבין לצנותו. בעי אביי שיפלה מאי, תיקו. ע"כ בגי' שלפנינו. ובתוס' רי"ד על הדף שם וכ"ה בעוד ראשונים גרס בע"א: "משתמשת במדור כדרך ששנתמשה" זו בחיי בעלה". "התם לא תפס מחיים, הכא תפס מחיים". "שפלה מאי. פיי שרולה לשפן ולהחזיק הבדק הבית שלא יפול מהו. תיקו. וכל תיקו דממונא לקולא אלל המחזיק הלכך אינה רשאית לשפן אלא יפול ויפקע שעבודה". וכתב בהגהה בתוס' רי"ד: לפי פתרון הגאון, הבית עומד בחזקת היתומים לפיכך אין האשה יכולה לשפן. אבל הרב פיי שהבית הוא בחזקת אלמנה ויכולה לשפן. ע"כ. וברש"י על הרי"ף ד"ה הכא: במדור חשוב כאילו הוי תפיסה מחיים. ע"כ. ונראה דגרס כגי' התוס' רי"ד הנ"ל הכא תפס מחיים.

ופסק בשו"ע אזהע"ז סי' לג סעי' ג: אלמנה ניזונת מנכסי יתומים כל זמן אלמנותה אפילו אם לא נכתב בכתובה. וצ"ל ד סעי' א: כדרך שניזונת אלמנתו מנכסיו, כך נותנין לה כסות וכלי תשמיש ומדור, או יושבת במדור שהיתה זו בחיי בעלה. וכתב הב"ש ס"ק ב ובהגר"א ס"ק א שהדבר תלוי ברטונה של האלמנה, ואם רולה לגור בבית אגרה זו בחיי בעלה זכאית לאותו מדור, ואין היורשים יכולים להוציא אותה ממנו ולתת לה אחר במקומו. ופסק בשו"ע שם סעי' ד: יורשים שמכרו מדור אלמנה לא עשו ולא כלום.

ובגדר זכות האלמנה במדור, אם יש לה זו זכות קנינית או שדינה כאוחר או אף פחות משוכר, מלינו באחרונים שנחלקו בזה: הבית יעקב צ"ל ד כתב "שזה חשוב כשלה". ודייק צ"ל עזר משפט סי' טו דעתו שמהלשון "לא עשו ולא כלום" מוכח שהמכר בטל לחלוטין, כלומר לא כצדל שעבוד שאם החייב

מוכר את הנכסים המשועבדים המקח קיים אלא שהנושה שהשעבוד הוא לזכותו ראוי לטרופ את הנכסים מהלוקח, כאן הוא לא כך, אלא שהמקח בטל מעיקרו ואינו חל כלל, מכיון שעבוד זה הוא ממהותו מעין צעלות בגוף הנכסים, ויש בו משום פגיעה בצעלותם של היורשים בהם. עיי"ש. אמנם צו"ת רעק"א סי' קלג נחלקו הרעק"א והצ"מ אם האלמנה זוכה בצית בקניני חצר כשוכר, דעת הצ"מ שדכיון דמונח בחלירה דינן לה מתנאי צי"ד הוי כשוכר וזוכה בו בקנין חצר, והרעק"א כתב דדירת אלמנה גרע מדירת שוכר ולא נקרא חלירה של האלמנה, שלא הקנו לה זכות בדירה זו רק שמוטל עליו בתנאי צי"ד להניחה לדור בתוכה אבל לא לענין דצר אחר שיהיה לה פירות החצר לזכות בצפילת מליאה לתוכה, וליין לדברי הש"ך סי' קלח ס"ק ב לענין חזקת מטלטלין שאם אסף השוכר לדור אללו מכיון שרק הוא שכר את הצית והוא לצדו פורע את השכירות הנכסים הם בחזקתו בלבד. והשוה הרעק"א את האלמנה לאותו שנאסף לדור בצית עם השוכר. ועיי' פס"ד ירושלים כרך ט עמ' קמג ופד"ר כרך יח עמ' 357 וכרך יט עמ' 65.

ופסק הרמ"א צו"ע סי' נד סעי' א עפ"י שו"ת הרשב"א ח"א סי' אלף ג: ואין האלמנה יכולה להשכיר מדור שלה לאחרים. והצי"ח"מ והצ"ש שם ס"ק ד מש"כ הרשב"א דבעלמא מי שיש לו בשל חצירו יכול הוא להשאיל ולהשכיר לאחרים אבל מדור אלמנה שאינה אלא מתנאי צי"ד כדי שלא תתצוה, לה לצדה התנו ולא שתשכירונו. ע"כ. ועיי' דברי יוסף אבהע"ז ח"א ה' כתובות סי' ח.

ובנידון דידן שהאשה השכירה את דירת אלמנותה בעיר ק', שאליה רשומה על שמה וחליה ע"ש צעלה המנוח, ושכרה דירה אחרת בירושלים, היה נראה לומר עפ"י הרמ"א הנ"ל שאין לה מדמי השכירות שמתקבלים עבור הדירה בעיר ק' אלא חלי, מאותו חלי שהדירה רשומה על שמה, אבל מהחלי השני שרשום ע"ש הבעל אין לה, אלא הוא שייך ליורשי הבעל, והיורשים אינם חייבים לשלם עבור שכירות המדור ששכרה בירושלים, כיון שהבעל לא התחייב לה בתנאי הכתובה אלא את המדור שהיתה בו בחייו. ועיי' להלן בדברי הגר"מ אייכלר שליט"א שלא כ"כ.

ג. במשנה בכורות נא ב ונב א: הבכור וכו' ואינו נוטל בשבח ולא בראוי כצמוחזק, ולא האשה בכתובתה ולא הצנות במזונותיהן ולא היצם, וכולם אין נוטלין בשבח ולא בראוי כצמוחזק. ובגמ' שם, ולא הצנות במזונותיהן, מ"ט, תנאי כתובה ככתובה. דמי. ופסק המרדכי צ"ב סי' תקעד, הוצא ברמ"א צו"ע אבהע"ז סי' ק סעי' ב: שכר פעולה שמעולם לא בא לידו ולא גבה נראה דהוי ראוי לכו"ע ולא גובה ממנו לא כתובה ולא מזונות, דתנאי כתובה ככתובה. ועיי' שו"ת חת"ם אבהע"ז ח"א סי' קמד.

ויש לדון האם מזונות האלמנה דינם כמזון הצנות שאינם נגזין מן הראוי, שהרי גם מזון האשה כמו מזון הצנות מתנאי הכתובה הם, או שמא יש לחלק ביניהם, וכמו שחילקה ביניהם הגמ' כתובות מג א לענין מע"י, מי דמי אלמנתו לא ניחא ליה בהרווחה בתו ניחא ליה בהרווחה, ותמה צפנ"י שם מה לי ניחוחת דאז כאן הא זהו תנאי צי"ד של חיוב מזונות ומה איכפת לך בדעתו. וכתבו בתוס' צ"ב קמא א סוף ד"ה אלא, דמכאן מוכח דחכמים לא תקנו אלא לפי דעת האדם דמתנה כך, עיי"ש, וא"כ שמא ה"ה לענין ראוי

ומוחזק, דאף שדעתו של אדם שהצעות לא יזונו אלא מן המוחזק, לענין אשתו דעתו שתזון אף מן הראוי. ושאילתי את מרן הגר"ש אלישיב שליט"א (ציוס יב אדר תשס"ו), והשיב שמזון האלמנה נגזרה גם מן הראוי.

ד. פסק צו"ע אבהע"ז סי' ל סעי' א עפ"י תשובת הרשב"א שהוצא צו"י שם: הבעל יורש את אשתו בין כ"מ בין כ"ב צד"א במוחזק אבל לא בראוי וכו'. אם היה לה מלוה ציד אחרים כשנשארה ומתה האשה קודם שגבתה אותה אינו יורשה וכו'. ולענין כספים המופקדים בצנקה אם דינס כראוי, עיי' "דברי יוסף" אבהע"ז ח"ב סי' כז ובאחרונים המלוינים צפד"ר כרך כ עמ' 302 ועמ' 314, ושם עמ' 305 ועמ' 323 על כסף של הבעל או של כ"מ שהפקידה האשה על שמה צדיעתו, האם הם שלה. ובנידון דידן שהאשה הפקידה כספים בגמ"ח על שמה בחיי בעלה, כנראה מכספים שנתן לה הבעל, אם היתה כוונתו לתת את הכסף במתנה לאשה הרי הם שלה, אבל אם לא היתה כוונתו לכך, יש להסתפק אם היתה כוונתו לתת לה בתורת נכסי מלוג, שאז עם מותו זכתה בהם האשה, או שהם שלו לגמרי, שאז במותו ירשוהו היורשים. והורה מרן הגר"ש שליט"א שאין כאן מתנה אלא רק סמיכות דעת של נאמנות האשה שתעשה כראון הבעל, וע"כ הכספים הללו היו של הבעל והיורשים ירשו אותם.

אברהם דוב לויין.

ב

השאלות לדיון

- א. כספים המשולמים לאלמנה ע"י קרן פנסיה תקציבית של בעלה, האם שייכים לאלמנה או ליורשי הבעל.
- ב. זכות האלמנה למדור.

תשובה

א. הגה אחרי שציררתי את חוקי הממשלה בתשלומי פנסיה תקציבית ע"י עו"ד נאמן, וכללי התשלום הם, כי הממשלה משלמת לאשה אפילו אם הבעל לא רוצה, וגם אם הוא צמקסוך עם אשתו, בכל זאת התשלום הולך לאשתו, וזה כמו ביטוח לאומי לשאירים, והבעל אין לו שום דעה לאן ילך הכסף, אלא מי שידועה כאשתו ציוס הפטירה היא מקבלת את הכסף, וגם אם הוא מודיע שאינו רוצה, ורצונו להעביר את הכסף לאחר, או שרוצה למחול את הכסף, אין לו שום כח לזה. מכיון שכן, הרי זה שונה מביטוח חיים, כי אין זה

חוב שנעשה אליו משום העבודה שלו צימי חייו, ואין התשלום למי שהיתה אשתו צימי העבודה, רק מי שהיתה אשתו בשעת מיתתו היא מקבלת את הסכום עד יום מותה.

לפי זה יש לדון האם יש בזה דין ירושה ליורשי הצעל, דהנה אם היה זה ממון שהצעל הפריש בשנות עבודתו בצבילה, ומחמת כן היא מקבלת קצבה לאחר פטירתו, הרי זה תלוי בדעתו, שאם אינו רוצה ליתן לה אינה מקבלת. וכך הוא צדיטוח חיים, כי הוא יכול לקבוע מי יקבל את הכסף מכיון שזה חוב השייך לו, ושייך בזה דין ירושה. מה שאין כן בנידון דידן שגם אם הצעל אינו רוצה הרי היא מקבלת את הקצבה, וא"כ לכאורה זו זכות שהממשלה נותנת מתנה לאשה אלמנה שצעלה עצד בחייו, והצעל הוא רק הגורם לזה. וא"כ מנלן שיש בזה דין ירושה ליורשי הצעל.

ונראה דדין זה יש ללמוד מהא דאיתא בשו"ע סי' כ, בנתה"מ ס"ק ה, יעווי"ש בסוף הדבור גבי שט"ח של ממרנ"י שהאדם התחייב לכל מי שיוציאו, ובכה"ג אין מוכר השטר יכול למחול כיון שאלל מי שנמלא השטר לאותו אדם התחייב כותב השטר, ורק קונה השטר יכול למחול בשעה שהשטר תחת ידו, עיי"ש. והרי להדיא דגם אם הוא הגורם להלוואה אין זה חוב שלו שיכול למחול. וכמו כן בניד"ד הרי זה חוב לאשתו ולא אליו, וא"כ אין בזה זכות יורשים.

ב. הנה השאלה בניד"ד כשהשכירה את הבית הראשון ושכרה בית אחר האם זה אמור להיות מירושת הצעל או שאין חיוב ליתן לה מדור אלא באותו בית ולא בבית אחר. והנה לכאורה נראה שזה שנוי במחלוקת הראשונים, הוצאו דבריהם בטור אבהע"ז סי' נד: כדרך שחייבין במזונות האלמנה כך חייבין ליתן לה מדור לדור זו וכי, אבל אם נפל אין חייבין לחזור ולצנותו ולא עוד אלא אפילו תאמר אני אחזקנו ואצננו משלי כדי שלא יפול אין שומעין לה אלא תדור זו כל זמן שהוא קיים, ואם בית צעלה קטן מהכיל אותה ואת היורשין וצחי אביהן היו הצנים שוכרין בתים ועתה רוצים לחזור ולדור בביתה או שהיה צעלה שוכר בית וצניו דרין בביתו כשמת אין היורשים חייבים לשכור לה בית שלא התנה אלא את תהא יתבא בביתה וכיון שהבית קטן מהכיל תלא היא ממנו ואין לריכים לשכור לה בית אחר. וי"א שאם הבית קטן מהכיל לריכין לשכור לה בית וליתן לה זו מזונותיה משלם אלא שצוה יפה כח היורשים שאם היא אומרת תשכרו אתם ואני אדור בבית צעלי אין שומעין לה אבל לעולם לריכין ליתן לה או בית צעלה או לשכור לה אחר. וכ"כ הרמב"ם נפל הבית או שלא היה לצעלה בית אלא בשכר נותנין לה מדור לפי כבודה. עכ"ל. הרי שנחלקו הראשונים בדין זה האם יש חיוב ליתן לה מדור מכספי הצעל בכל מקום, או שאין החיוב אלא ליתן לגור באותו בית.

ולהלכה נפסק בשו"ע שם סי' נד ע"י ה: נפל הבית או שלא היה לצעלה בית אלא בשכר, נותנין לה מדור לפי כבודה. ע"כ. ובבית שמואל שם ס"ק ט: נותנים לה מדור. בר"ן כתב בשם הרמב"ן דנותנים לה מעות לשכור דירה ועליה הטורחה לשכור דירה. הרי דנפסק להלכה כדעה השניה שהוצאה בטור, והיינו דדין זה שיש לה מדור בבית הצעל, היינו שחייבים ליתן לה ממעות הצעל מקום לדירה, ואם לא בבית זה הרי

חייבים לשכור לה בית ממעות הצעל.

ומה שכתב הרמ"א בסעי' א שם: ואין האלמנה יכולה להשכיר בית שלה לאחרים, הוא מדברי הרשב"א בתשובות ח"א סי' אלף כג וז"ל: עוד ראיה ממה שאמרו בירושלמי בכתובות גבי מדור אלמנה תנו לי מדור ואשכירו אין שומעין לה. אלמא צעלמא אין הדין כן דא"כ מאי קמ"ל. אלמא ש"מ צעלמא מי שיש לו צעל חצירו יכול הוא להשאיל ולהשכיר לאחרים, אבל מדור אלמנה שאינה אלא מתנת צי"ד כדי שלא תתצוה ותנהוג אלמנותה בחוץ לה לצדה התנו ולא תשכירונו. עכ"ל. והיינו שמיירי שאין להאלמנה צורך לדור בבית זה, ורק רוצה להשכירו ולהרוויח ממנו, וכדין כל מי שיש לו חלק בבית חצירו, וע"ז כתב הרשב"א דזה אינו, דאמנס יש לה זכות לדיוור, אך ורק אם היא אין לה דירה ורוצה מקום לדור כדי שלא תתצוה, אך אינו שלה לעשות צו מסחר. אכן כשרוצה מקום לדור, צודאי חייבים ליתן לה ממעות הצעל, אם צדירה שהיה דר בה או במקום אחר.

ולנדון דידן אם שכרה בית יקר יותר, יתכן לומר שהפרש הוא על חשבון האלמנה, משום שיכלה לדור בבית צעלה.

מרדכי אייכלר.

ג

בנידון דידן יש לדון מכמה נקודות: א. הכסף שמשלם למטפלת הסיעודית צאמו האם יכול לקחת מכסף אמו, הרי מהדין חייב לטרוח לטפל צעלמו בהוריו אפילו במקום ציטול מלאכה, א"כ מכספו צעי לשלם. ב. הקרן הפנסיה וקילצת שאירים למי שייך. לכאורה הרי זה חוב שהמדינה חייבת לאלמנה דוקפו עליהם צמלוח, וגם על פי חוק החיוב דוקא להאשה וניתן על דעת החוק, ולפעמים גם הצעל אינו יכול לקחת הכסף לעלמו, א"כ צאופן דהאשה מוחזקת אין לתת ליורשים מספק. ועיי' באחיעזר ח"ג סי' לד שנסתפק בציטוח חיים, אבל לכאורה כאן כיון שעפ"י חוק נקבע החיוב לאשה י"ל דודאי מופקע ממנו וליתא צירושא. אבל יל"ע בזה דא"כ שוב נימא שאם כתב שהכסף ילך לאשתו התכוין בזה לפרוע כתובתה כמו תן מנה לאשתי צ"צ קלח צ וחוי"מ סי' רנג סעי' ח, וא"כ שוב לא תוכל לזון מהם. ועיי' הר לבי אצהע"ז ח"ב סי' קט שדן צדצר ותלה צמחלוקת רשצ"ס ורא"ש צ"צ שם ויכול היורש לטעון קיס לי כהרשב"ס דנפרעת צצר כתובתך ולכאורה כשאין הסכום שזה כלל להכתובה למה שנאמר שזה אותו הדצר. ועוד הרי יש עוד כסף צגמ"ח ולמה נתלה כאן שהמתנה הזאת עצור הכתובה, ואם תקח מהגמ"ח לא יהיו לה מזונות דשמא הגמ"ח נותן לה צעצור הכתובה והו"ל כתבעה כתובתה, ועיי'].

ובצכותה למדור אלמנה הרי מגיע לה כמו שהיתה גרה בחייו, ומה שרשום על שמה מגיע לה לפי הצעלות שלה, ועיי' רמ"א סי' נד סעי' א דאסור לה להשכיר לאחרים, וא"כ כאן שיצאה מרצונה י"ל שלא מגיע לה דמי השכירות, והיורשים אינם חייבים לשלם לה מה שגרה בבית אחר. אלמא דיש לעיין מה הדין כשהשכירה למי הולך הכסף, וי"ל דאין לך צו אלמא חידושו שאסורה לכתחילה להשכיר אבל הרי הזכות

היא שלה, אבל מלשון שו"ת הרשב"א ח"א סי' אלף נג שכתב: בעלמא מי שיז לו בשל חצירו יכול הוא להשאיל ולהשכיר לאחרים אבל מדור אלמנה שאינה אלא מתנאי צ"ד כדי שלא תתצו ותנהוג אלמנותה בחון, לה לצדה התנו ולא תשכירנו. ע"כ. משמע שגם אם השכירה לא תקבל. ובאמת יל"ע אם צניד"ד מגיע לה מדור, די"ל דכל התנאי כתובה למדור זה רק כשאין לה מדור משלה אבל כאן שרשום על שמה חצי מהדירה שמה אין כלל דין של מדור. ועוד, דהרי משמע צ"ע סי' נד דיכולים ליתן לה בית יותר קטן ממה שהיתה גרה עמו בחייו, עיי"ש צ"ש, וכאן אין לחייב אותם יותר מחצי דירה, ושמה מגיע להם שכר ע"ז שהם מפקחים על הבית וגוצים השכירות. ובר מן דין ע"י טור אבהע"ז סי' נד דיש פלוגתא אם לא מספיק להם לגור ביחד אם יכולים להוציא אותה ולהשכיר לה דירה, ויתכן דגם דירה רגילה של גודל אדם אחד, וא"כ צניד"ד אין לה יותר מחצי שכר הדירה הגדולה שלה, צפרט דהיא רתה לעבור משם. ולענין דמי הרפואה שלה הרי חלה על היורשים, ודוקא רפואה שאין לה קצבה, והולאות ימי הזיקנה באופן כללי בבית אבות וכד' בכלל רפואה שאין לה קצבה חוץ מלורך זמני דלא תלטרך לזה רק לזמן מסויים. ובנוגע למטפלת לכאורה ממ"נ מוטל על הבנים, דאם אפשר להם לטרוח בעלמא הרי הם חייבים מדינא לבטל ממלאכתם ואם זה לא שייך להם לעשות זאת הוה בגדר רפואה, רק אם זה לורך זמני לצד אין זה בכלל מזונות ולא מוטל עליהם החיוב, ולריך לאמוד האם שייך לחייב הטיפול בגופם, דודאי באופן שלא יוכלו להרויח כדי מחייתם הם פטורים (דלא חייבים לרעוב בגלל הכיבוד אם). אבל דמי קופת חולים שזה קבוע לא חייבים משלהם (ע"י פת"ח פי"א מאישות הערה קט שנשאר צ"ע בזה). ולכאורה הרי אין זה כלל דמי רפואה אלא זכות וזכאות לקבל רפואה ורופאים שאין להם קצבה ולא מסתבר לומר שזה בכלל מזונות. ונראה דחשיב אין לו קיצבה דהא אינו צא צבת אחת ואינו נגמר דזה תשלום המתמשך כל חודש כל חייה, ודומה להא דאיתא בגמ' לגבי הקזה כיון דכל יומא היא הו"ל כמזונות, הגם דהמחיר קבוצ אבל זה נמשך בלי קצבת זמן, ע"י צ"ע סי' עט וצ"י שם, ופשוט דהבנים חייבים בדמי קופ"ח מהירושה שלהם.

ובענין טיפולי הפיזיותרפיה יל"ע בזה אם אפשר לקבוצ מראש כמה טיפולים לריכה עד שתתרחא, וא"כ הו"ל כרפואה שיז לה קצבה, ע"י שו"ע סי' עט סעי' ב, ואז אין החיוב מוטל על הבנים. וע"י צטור באופן שאפשר לקבוצ עם הרופא שכר מסויים והבנים רוצים לעשות כן אם זה גדר של קצבה. אך יתכן דזה דוקא אם הבנים טענו כך, אבל מ"מ צניד"ד יתכן דלכתחילה אומרים ויודעים הרופאים בערך כמה טיפולים תלטרך א"כ פשוט דהו"ל יש לו קצבה.

שמשון גרוסמן.

הערה

כיבוד אם אם חייבים הבנים להוציא הוצאות לכך, הרי קיי"ל בקדושין לב א וברמב"ם ממרים פ"ו ה"ג ושו"ע יו"ד י" ה דמשל אב הוא ולא משל בן, ואף שחייב לבטל ממלאכתו לעסוק בכבוד אב, ע"י שפ"א יו"ד שם שפעולה ותה בשכר י"ל דאין הבן חייב לעשותה לאב בחינם דחשוב כמשל בן, דמה לי ממונו מזה לי גופו, ודוקא להאכילו שכל פעולה בפני עצמה אינה שוה דמים, עיי"ש. וא"כ טיפול סיעודי לחולה וזקן שאין החי נושא את עצמו הוא גדר מלאכה שרגילים לעשותה בשכר, ולא בגדר מאכילו ומשקהו.

ב. בענין מדור אלמנה כשיש לה מדור אחר משלה אם חייבים להעמיד לה מדור משל הבעל, נראה ברור שכיון שהבעל התחייב למדור אלמנה כמזונות, והוא חלק מחיוב המזונות (דזה לשון השו"ע אבהע"ז סי' עג סעי' א: ובכלל הכסות שהוא חייב ליתן לה כלי בית ומדור שיושבת וכו'. וברמ"א בשו"ע סי' סט סעי' ד: וכל שאינה ניזונית אין לה כסות, שהוא בכלל המזונות. ומקורו בר"ן כתובות נח ב. וכתב הרמב"ם אישות פי"ג ה"ו ושו"ע סי' עג סעי' ז: כל מי שיש לו עליו מזונות בין בחייו בין אחר מותו, יש לו כסות וכלי בית ומדור. מפורש שחיוב מדור הוא חלק מחיוב המזונות. נכון הדבר שיש גם חיוב עצמאי למדור מכח תנאי כתובה מיוחד, אך ברור שהוא גם חלק מהמזונות. והנפ"מ היא, שהחיוב המיוחד למדור הוא דוקא בבית שהיתה גרה בו בחייו, אבל מלד חיוב המזונות יש לה מדור גם אם המדור שגרה בו עם בעלה אינו קיים או שאינו לפי כבודה. כמו שפסק השו"ע שם סעי' ה. ועי' עזר משפט סי' טו ופד"ר כרך יח עמ' 364, והדברים ארוכים), וע"כ כשם שבמזונות חייב ליתן לה אפילו יש לה ממקום אחר, כך במדור, שהרי חיוב מדור הוא חלק ממזונות (שאפילו במזון האשה אמרו בכתובות ריש הנושא קא ב בהתחייב לזון בה אשתו ונשאת שהבעל נותן לה מזונות והן נותנים לה דמי מזונות, וכתב הרא"ש כתובות פ"ד סי' יד בשם מהר"ם למזון הבנים כמו מזונות האשה חייב אפילו כשיש להם להתפרנס משלהם, וכ"כ בשו"ת חת"ס אבהע"ז ח"א סי' קלא דאפילו יש לה כמה אלפים מ"מ היא חובעת מזונותיה, ועי' רב פעלים ח"ב אבהע"ז סי' לב ומשפטי שמואל סי' ל אות ג, כ"ש באלמנה שעדיפה מאשה לענין מותר, עי' ראב"ד בהשגות אישות פי"ח, ואכמ"ל), וכיון שעולה עמו ואינה יורדת נאמר גם אחר מותו, זכותה בניד"ד לקבל מהבעל חיי לירה כפי שגרה עמו בחיים.

א.ד.ג.

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il